Noardwest-Fryslân: in nije tiid
van smalle terp naar brede welvaart

Partijen
De gemeenten Waadhoeke, Harlingen en Leeuwarden doen samen met hun inwoners en ondernemers, de provincie Fryslân en het Wetterskip Fryslân en voorstel voor een Regio Deal Noardwest-Fryslân.

1. Introductie
2. Opgaven
3. Programma van aanpak
4. Organisatie en samenwerking met het Rijk
5. Financiering

1. INTRODUCTIE

Voor u ligt Noardwest-Fryslân: in nije tiid. Een nuchter verhaal over een bijzonder gebied met grote kwaliteiten: Een schitterend landschap met eeuwenoude terpen, polders met vergezichten en een imposante dijk gelegen aan de Waddenzee waar de factoren rust en ruimte gewaardeerd worden. Een sociale regio, waar gemeenschapszin zorgt voor kwaliteit van leven. Men vindt elkaar in een meertalige setting - het Bildts, Fries en Nederlands - op de sportvelden, in de vele hafabra-orkesten, tijdens de vele historische en culturele feesten in dorpen en wijken en in dorpshuizen en wijkcentra.

25 mei 2021 publiceerde het Fries Sociaal Planbureau een helder, maar ook zorgwekkend artikel met de kop: ‘Regio Noardwest-Fryslân: inwoners tevreden, maar economisch kwetsbaar.’ In deze regio is de zogenoemde Friese paradox zeer urgent. De paradox houdt in dat de regio op een aantal sociale aspecten flink boven het Nederlands gemiddelde scoort en zelfs iets boven het Friese gemiddelde: vrijwilligerswerk, het onderling vertrouwen, de sociale contacten en tevredenheid met het leven zoals in de bovenstaande alinea beschreven. Echter, op economische aspecten zoals inkomen, bruto binnenlands product en het opleidingsniveau zijn de uitkomsten voor Noardwest-Fryslân lager dan provinciaal én landelijk het geval is.

Drieluik
De regio beleefde een Gouden Eeuw vol ontwikkeling en voorspoed - met de belangrijke handelshaven van Harlingen, een florerende Universiteit van Franeker, het indrukwekkende Planetarium van Eise Eisinga en een bloeiende doorvoerhaven in de VOC-tijd. Het was een regio met een aantrekkelijk woon - en vestigingsklimaat waar men economisch en qua kennisontwikkeling toonaangevend was in Europa.

Echter, in het tweede deel van de geschiedenis van Noardwest-Fryslân zijn er barsten ontstaan. Door de demografische ontwikkelingen hebben we te maken met gaten in de arbeidsmarkt, een kwetsbare economische positie, niet-courante panden en het verdwijnen van voorzieningen. Andere barsten ontstaan in ons kenmerkende landschap. Verzilting bedreigt in bovengemiddelde mate de natuur, de kwaliteit van ons water en bestendig ondernemerschap. Onze brede welvaart wordt op dit moment bedreigd door bovenstaande factoren.

In Noardwest-Fryslân zijn we daarom al begonnen om met elkaar - overheden, ondernemers, onderwijs en het maatschappelijk middenveld - onze regio veerkrachtig te maken: In de komende jaren willen we kunnen terugveren na crises die nu plaatsvinden op de thema’s uit de Monitor Brede Welvaart :

- #welzijn
- #gezondheid
- #arbeidenvrijetijd
- #materiëlewelvaart
- #wonen
- #samenleving
- #veiligheid
- #milieu

Nu al versterken we onze economische structuur, vergroten we de positieve gezondheid en leefbaarheid, transformeren we ons woningaanbod, haken we aan op de nationale en regionale landbouwagenda en werken we aan een aantrekkelijke regio voor toeristen en (nieuwe) inwoners om zo het arbeidspotentieel te versterken. We kunnen het ons niet permitteren pessimistisch te zijn, want met deze inspanning zijn we niet alleen van waarde voor de regio zelf, maar ook een vindplaats van oplossingen voor landelijke opgaven op brede welvaart. Er gebeurt dus al een heleboel in de samenwerking tussen overheden, ondernemers en onderwijs. De Regio Deal is nodig om onze inspanningen te verbreden, te versnellen en vele malen impactvoller te laten zijn en een positief derde deel van onze geschiedenis te schrijven: *In nije tiid.*

Afbakening regio
Het gebied bestaat uit de grondgebieden van de gemeente Harlingen, Waadhoeke en het noordwestelijke plattelandsgebied van de gemeente Leeuwarden. Men heeft een gezamenlijke oriëntatie op de steden Franeker, Harlingen en Leeuwarden en de daar aanwezige voorzieningen (spoor, snelweg, winkels, onderwijs, cultuur etc.). De stad Leeuwarden is niet primair in beeld voor het ontvangen van middelen uit de Regio Deal. Doel van de deal is vooral om een structuurversterking in Noardwest-Fryslân te versnellen en vergroten. Er is afstemming met het gebied Noardeast-Fryslân (Regio Deal voor de Versnellingsagenda Noardeast-Fryslân 2021-2025), de aanstaande aanvraag van de Waddeneilanden en de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw.

2. OPGAVEN

De kern van onze opgave zit in de enorme vergrijzing en ontgroening en de impact daarvan op de brede welvaart, specifieker het **woon- en vestigingsklimaat.** Als we niets doen ontstaat er een vicieuze cirkel van nóg meer ontgroening en vergrijzing. Het beïnvloedbare zit hem precies in die vicieuze cirkel. Vergrijzing en ontgroening > slechter woon - en vestigingsklimaat > (meer) vergrijzing en ontgroening. De Regio Deal Noardwest-Fryslân wil die tweede pijl dempen door op allerlei andere gebieden die óók invloed op het woon - en vestigingsklimaat hebben stappen te zetten. Kortom: ondanks de natuurlijke vergrijzing en ontgroening het woon- en vestigingsklimaat zoveel mogelijk te versterken. We zullen hierna de opgave specificeren.

VERGRIJZING EN ONTGROENING
Uit onderzoek van het Fries Sociaal Planbureau (FSP) blijkt dat het aandeel 65-plussers in Noardwest-Fryslân hoger is dan in Nederland, en eveneens hoger dan de provincie Fryslân als geheel. De komende decennia zal dit aandeel nog verder stijgen. Vooral het aandeel 80-plussers zal in de komende twintig jaar verdubbelen, blijkt uit onderzoek van het Fries Sociaal Planbureau. Nog meer dan elders in Nederland werkt de vergrijzing in deze regio ontwrichtend: ouderen behouden hun huidige woning waardoor er geen doorstroom plaatsvindt, voorzieningen in het gebied staan onder druk of verdwijnen, de onderwijsstructuur wordt kwetsbaar/verdwijnt en woningen verouderen. De kunst is de structuurversterking te zoeken waarbij het mes aan twee kanten snijdt met adaptieve voorzieningen: waar nu voor ouderen voorzieningen kunnen worden gecreëerd en behouden, maar waarbij in combinatie nu en later eenvoudig voorzieningen voor jongeren en gezinnen kunnen worden gemaakt. Met onze bestaande plannen en de Regio Deal kunnen we deze versterking realiseren.

KWETSBARE ECONOMIE EN ONDERWIJSSTRUCTUUR
Voor de arbeidsmarkt en economie hebben vergrijzing en ontgroening gevolgen. De beroepsbevolking daalt en er zal een groot tekort van goed opgeleide jongeren ontstaan. Met het dalen van het niveau van voorzieningen belandt ook het vestigingsklimaat in een negatieve spiraal en daarmee ook banen. Het hebben van werk is echter belangrijk voor zowel de sociale context, ontwikkeling als economische positie van inwoners. Specifiek voor de landbouw en maritieme sector moeten we op zoek naar houdbare en innovatieve businessmodellen, met oog voor ondernemerschap in een gezonde balans met de natuur.

Naast deze opgave speelt er iets anders dat typerend is voor Noardwest-Fryslân. We hebben bovengemiddeld veel kleine bedrijven. 95% van de bedrijven heeft minder dan 10 werknemers. Slechts 1% van de bedrijven heeft meer dan 50 werknemers. Dit betekent dat grote investeringen in Human Resources, innovatie, validatie en communicatie te weinig plaatsvinden. Hiermee loopt de regio op grote schaal nieuwe producten, diensten én nieuwe talenten mis.

WONEN
In vergelijking met andere delen van Nederland is er in Noardwest-Fryslân een sterk verouderde woningvoorraad. Dit brengt risico's met zich mee op leegstand, verpaupering, waardedaling en achteruitgang van de leefbaarheid. Op dit moment zijn er nog te weinig mogelijkheden om de huidige woningvoorraad op grote schaal te herstructureren, daarbij is de financiële draagkracht van eigenaren om bij te dragen aan herstructurering vaak beperkt. Hetzelfde geldt voor grootschalige renovatie en het opknappen van woningen. Om er voor te zorgen dat de woningvoorraad toekomstbestendig wordt zal er ook geïnvesteerd moeten worden in het energiezuiniger maken van woningen. Dit draagt bij aan urgente opgaven als energietransitie, klimaatadaptatie, verduurzaming en herstel. Het gebied kent veel monumentale panden. We zijn trots op ons erfgoed en willen daarom graag aan de slag met zogeheten Town Deals om passend en bestendig deze panden toekomstbestendig te maken.

ZORG EN GEMEENSCHAP
De verhouding tussen het aantal mensen dat zorg en aandacht behoeft en het aantal mensen dat die zorg professioneel dan wel vrijwillig kan bieden raakt danig uit balans. Daarnaast ervaren we in toenemende mate de gevolgen van ondermijning: de haven van Harlingen en het platteland van Noardwest-Fryslân zijn aantrekkelijk voor de georganiseerde criminaliteit. Deze criminaliteit ondermijnt het lokale gezag, verslechtert veiligheid en leefbaarheid en levert schade op voor ondernemers. Met de Regio Deal kunnen we inwoners een beter perspectief bieden op werk, wonen en meedoen, waardoor de verleiding van de ondermijnende criminaliteit wordt verkleind.

BEREIKBAARHEID VOOR INWONERS, ONDERNEMERS EN BEZOEKERS
Het wordt steeds moeilijker voor gemeenten om voorzieningen in stand en bereikbaar te houden. Openbaar vervoer is geen vanzelfsprekendheid meer: niet rendabel, maar wel zeer nodig voor een groep mensen. De kansenongelijkheid van bewoners in de dorpen en buurtschappen ten opzichte van stadsbewoners op dit vlak is zorgelijk.

VERZILTING EN VERARMING VAN DE GROND
De ooit zo rijke grond en het voorheen biodiverse landschap zullen zonder gezamenlijke interventies niet terugkomen. Bodemdaling, uitputting van de grond, uitstoot van schadelijke stoffen en afvalstromen, clusterbuien en verzilting vormen grote bedreigingen.

ONTWIKKELING IN TWEE TEMPO'S
De negatieve ontwikkelingen zoals in dit hoofdstuk beschreven, zullen veelal plaatsvinden in het landelijk gebied. De groei vindt plaats in het stedelijk gebied, waardoor er twee tempo's en een grote tweedeling zullen ontstaan. De nu nog logische verbindingen en samenwerkingen tussen stad en platteland zullen onder grote druk komen te staan. Ook binnen de steden zelf is overigens de ontwikkeling in twee tempo's te herkennen.

3. PROGRAMMA VAN AANPAK

Ons programma van aanpak is erop geënt om investeringen te doen die blijvend de regio versterken en de negatieve effecten van de demografische ontwikkelingen te doorbreken. Zoals het Planbureau voor de Leefomgeving recent concludeerde is het niet verstandig om te denken dat we op alle indicatoren evenveel verandering kunnen realiseren. We stellen dan ook scherp op de specifieke indicatoren die in samenhang bijdragen aan de grote overkoepelende opgave in onze regio : Het realiseren van een **aantrekkelijk woon - en vestigingsklimaat** en impulsen voor een meer diverse en krachtiger economie om de effecten van krimp, ontgroening en vergrijzing te dempen en soms te keren.

De programmalijnen *Nieuwe economie* en *Vitale mienskip* staan hierbij centraal, een gezonde en biodiverse omgeving in de derde programmalijn *Van de grond* en een goed georganiseerde regio vormen de randvoorwaarden voor een leefomgeving waarin we bovengenoemde transitie kunnen maken.

Programmalijn 1 VEERKRACHTIGE ECONOMIE
#arbeidenvrijetijd #materielewelvaart #veiligheid #wonen #samenleving

1.1 Hands on Valley
1.2 Leven lang leren
1.3 Bestemming Noardwest
1.4 Nieuwe mobiliteit

Programmalijn 2 VAN KRIMP NAAR KWALITEIT VAN LEVEN
#wonen #samenleving #gezondheid #veiligheid

2.1 Van leegstand naar leefbaarheid
2.2 Van onhoudbare zorg naar positieve gezondheid
2.3 Van ondermijning naar veilige leefomgeving

Programmalijn 3 NATUURLIJK IN BALANS
#milieu #gezondheid #arbeidenvrijetijd #samenleving

3.1 Landschap, landbouw en water
3.2 Energielandschap

Programmalijn 1 Veerkrachtige economie

De opbouw van de bevolkingspiramide zal in de komende jaren anders ingericht moeten worden. Dat betekent behoud en aantrekken van jongere inwoners om voldoende en goed arbeidspotentieel te hebben. Ons streefbeeld is daarom geënt op die grote groep jonge mensen. Dat ze komen, blijven en geboeid worden door innovatieve ondernemers of zelf gaan ondernemen in een aantrekkelijk woon - en vestigingsklimaat.

Streefbeeld
In Noardwest-Fryslân behouden we de komende drie generaties Mbo-ers. Onze regio wordt de vestigingsregio voor mensen die het willen maken. Praktisch gezien met hun hoofd en handen, maar ook in carrières waarbij het verschil gemaakt wordt op grote opgaven: Hands on Valley. In de maritieme sector, de maakindustrie, de zorg, landbouw en visserij worden mouwen opgestroopt en medewerkers actief betrokken bij de vraagstukken. Ondernemers zoeken elkaar actief op, werken samen op het gebied van innovatie en human resources en weten wat er nodig is om aantrekkelijk werkgeverschap voorop te stellen. De visserij innoveert richting een toekomstbestendige sector. Men is zich bewust dat het voortbestaan van individuele bedrijven afhangt van collectieve inspanningen. Dat gebeurt in een regio waarin een goede balans van rust en reuring is : Noardwest-Fryslân revisited! Inwoners, ondernemers en bezoekers leren onze regio opnieuw kennen en waarderen.

Impact
In Noardwest-Fryslân maken we de stap van een kwetsbare economie naar een meer veerkrachtige economie. Van focus op verdienvermogen met bestaande mensen en middelen, gaan we naar de focus op Human Resources en innovatie. Werkgevers weten welke doelgroepen kansrijke nieuwe medewerkers zijn, hebben inzicht in wat deze doelgroepen nodig hebben en werken samen met andere werkgevers aan duurzame programma’s om al vroeg deze talenten aan zich te binden. In clusters wordt samengewerkt aan opgaven, kan er gebundeld worden geïnvesteerd in nieuwe technieken en proceslijnen en kan personeel zich verder ontwikkelen. Door het versterken van de samenwerking tussen alle betrokkenen op de gebieden van verblijf, horeca / gastronomie, cultuur(historie) en landschap en daarmee de focus op de kwaliteitstoerist / betrokken bezoeker realiseren we meer bestedingen, meer boekingen en langere verblijven. Met dit kwaliteitstoerisme organiseren we een geweldig vliegwiel voor het behoud van erfgoed, herbestemming, tweede tak-bedrijven, innovatieve vervoersconcepten en het beschikbaar houden van voorzieningen in de kernen. We realiseren een meer gevarieerde en daarmee minder kwetsbare economie en ontlasten het overtoerisme op de Waddeneilanden.

Programmaonderdeel 1.1 HANDS ON VALLEY

Outcome
Huidige en toekomstige werknemers voelen zich gezien en gewaardeerd, talent wordt erkend en herkend. Ondernemers innoveren aantoonbaar meer. Door samenwerking en uitwisseling ontstaat er aantrekkelijk werkgeverschap met loopbaanperspectieven in de hoogte en breedte. Er ontstaat meer bedrijvigheid én een aantrekkelijk vestigingsklimaat door start-ups. Alle stakeholders hebben een helder beeld van de propositie van Noardwest-Fryslân en dragen deze uit. De Maritieme Hub in Harlingen is toonaangevend als duurzaam maritiem hart van Noord-Nederland. Agrifood Hub Waadhoeke heeft meer samenwerking en innovatie gerealiseerd. Om hun talenten voor de regio te behouden gaan we het woon-en vestigingsklimaat voor arbeidsmigranten verbeteren door bovenop de bestaande voorzieningen op hen toegesneden taallessen, scholing en betere huisvesting aan te bieden.

Input - projecten
Door met elkaar een nieuw perspectief te benoemen voor een adaptief MKB en het aanstellen van kennismakelaars in de stuwende sectoren maakindustrie, agrifood en maritiem worden nieuwe verbindingen tussen ondernemers gelegd, samenwerkingen aangejaagd en wordt daarmee innovatie gestimuleerd. Er worden innovatietafels opgericht waar ondernemers samen kunnen komen om hun ideeën vorm te geven om ze vervolgens door te ontwikkelen naar toepasbare business cases. We werken aan een ondernemers-mentorprogramma: het is belangrijk om (jonge) mensen te blijven inspireren om een onderneming te starten of deze door te ontwikkelen.

Programmaonderdeel 1.2 LEVEN LANG LEREN

Outcome
Met nieuwe concepten dragen wij bij aan een leven lang leren, waarbij inwoners van dit gebied vanaf het moment dat zij naar de kinderopvang gaan naadloos kunnen doorgroeien naar het beroepsonderwijs of het hoger onderwijs. Huidige, maar ook nieuwe inwoners voelen zich uitgenodigd mee te leren en te werken en zich hier blijvend te vestigen.

Input - projecten
We faciliteren stage- en opleidingsplekken en activiteiten zoals een beroepenmarkt en speeddates. We zetten coachingstrajecten in waar ervaren en nieuwe werknemers kennis en ervaring kunnen uitwisselen. De carrousels fungeren als gezamenlijke arbeidspool waar potentiële werknemers en werkgevers elkaar ontmoeten en kennis met elkaar kunnen maken.

Programmaonderdeel 1.3 BESTEMMING NOARDWEST

Outcome
Er is een sterk, eenduidig en gezamenlijk verhaal richting bezoekers en (nieuwe) inwoners over deze regio. De leefbaarheid wordt behouden en vergroot doordat bezoekers gebruik maken van voorzieningen als winkels en OV. Nieuwe en bestaande ondernemers vinden elkaar binnen en buiten de eigen gemeente in het aanbieden van arrangementen en nieuwe vormen van toerisme zoals zorgtoerisme, landschapsbeleving en Wadden-gastronomie. Erfgoed en karakteristieke panden blijven behouden, in een eerdere Erfgoed Deal hebben inwoners laten zien hoe betrokken men graag meebouwt aan een nieuwe toekomst voor deze locaties.

Input - projecten
Het Toeristisch Platform Bestemming Noardwest, TAF (Toerisme Alliantie Fryslân) en Merk Fryslân zorgen voor kennisdeling, samenwerking en gezamenlijke successen. Ambassadeurs (zowel ondernemers als inwoners) worden opgeleid, er wordt van elkaar geleerd op het gebied van ondernemerschap, gastheerschap en aantrekkelijk werkgeverschap en zodoende met elkaar gewerkt aan een sterke propositie. Sense of Place maakt met culturele landschapsprojecten zoals Dijk van een Wijf de unieke waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie van het bijzondere UNESCO werelderfgoed Waddenzee zichtbaar voor een breder publiek, met als nevendoel een economische en sociaal- maatschappelijke impuls voor de regio.

Programmaonderdeel 1.4 NIEUWE MOBILITEIT

Outcome
Vervoerszekerheid. Dat woord staat centraal voor verschillende doelgroepen in onze regio. Voor werknemers, mensen met een kleine beurs, energiebewuste mensen die groene keuzes willen maken en voor de vele bezoekers die we graag goed ontvangen en ontzorgen. We realiseren een duurzaam netwerk van collectieve vervoersvoorzieningen van provincie en gemeenten.

Input - project
De komende twee jaren zullen we alle vervoersstromen en vervoersvragen naast elkaar leggen. Door het delen van data van vervoerders, werkgevers, verblijfslocaties en partijen die op vaste momenten door de regio rijden, kunnen we inzage krijgen in de vervoersstromen van nu en later en in de toegankelijkheid en beschikbaarheid. We werken met elkaar toe naar betaalbare nieuwe vormen van OV die mogelijk ontsloten kunnen worden via een app.

Programmalijn 2 Van krimp naar kwaliteit van leven

De optelsom van vergrijzing, ontgroening, de drastische verdunning van traditioneel openbaar vervoer, een tekort aan handen in de zorg, verkrotting van panden en leegloop zorgt voor een ongezonde en onveilige omgeving. Alleen met een vitale mienskip kunnen we met elkaar deze effecten dempen en toewerken naar een regio waar het gezond, leefbaar en veilig ouder worden is. Gemeenschapsvorming is daarbij de kern.

Streefbeeld
Noardwest-Fryslân laat zien dat ook een perifeer gebied goed in te richten is voor brede welvaart. Niet alle voorzieningen zijn meer dichtbij huis, maar brede welvaart is altijd binnen handbereik. Het woningaanbod is zodanig getransformeerd dat deze flexibel in te zetten is: zowel voor de vergrijzing als de gewenste aanwas / vergroening. Door de focus op ontmoeting, bestendige informele en formele netwerken en meervoudig gebruik van locaties, zorgen we voor een gemeenschap die klaar is voor de nabije en verre toekomst. Inwoners zijn zich bewust van positieve gezondheid, kunnen woorden en daden geven aan hun eigen positieve gezondheid en zien zich omringd met initiatieven die geënt zijn op langer gezonder thuis wonen.

Impact
Er zijn voldoende betaalbare woningen beschikbaar voor de grote groep praktisch opgeleiden die we in de regio willen krijgen en behouden. Voor de lange termijn gaan we voor een regio waar het duurzaam, aanpasbaar op verschillende doelgroepen en veilig wonen is. Er ligt een gezamenlijke strategie op sloop, renovatie, ruimtelijke opbouw en herstructurering. De vernieuwingsopgave biedt kansen voor sturing op gewenste dorp - en wijkopbouw en gewenste verdunning van woonbezit op lange termijn.

Sociale contacten, samen eten, samen bewegen, op een informele wijze in contact komen met kennis over gezonder ouder worden en van preventie-professionals voorkomt dat mensen veelvuldig in de wachtkamer van de huisarts of specialist belanden. Daarbij zijn courante woningen, cohesie en communicatie van belang in de strijd tegen ondermijnende criminaliteit en dus een plus voor een veilige leefomgeving. Inwoners weten wat positieve gezondheid is, hebben hier in meer of mindere mate een persoonlijke visie op en ook een handelingsperspectief. Er zijn voldoende ontmoetingsplekken voor oud én jong, deze dragen bij aan de leefbaarheid in de buitengebieden. Dit kan een dorpshuis zijn, maar ook een herbestemde school, kerk of een andere creatieve oplossing.

Programmaonderdeel 2.0 TOEKOMSTBESTENDIG ONDERWIJS

Outcome
De aanwezigheid van kwalitatief goed onderwijs is één van de voorwaarden voor het blijven en vestigen van jongeren en jonge gezinnen. Met de Regio Deal zetten we graag in op een regelluwe periode als het gaat om de Instandhouding Normen. In deze periode onderzoeken en experimenteren we met scholen in kleine dorpen die in gecombineerde vorm onderwijs aan blijven bieden.

Input - projecten
In Harlingen en Waadhoeke zijn in de wijken al succesvolle voorbeelden van Integrale Kind Centra en het

opzetten van Inclusieve Wijken. Deze brengen we graag verder, om zo de kansengelijkheid voor kinderen te vergroten en onderverwijzing te voorkomen. Om de kleine dorpen en wijken aantrekkelijk te houden voor jonge gezinnen lanceren we het dorp of de wijk als praktische campus. Met lokale ondernemers en andere experts maken we een aantrekkelijk aanbod van activiteiten waar geleerd wordt in een multifunctionele setting en een aantrekkelijke plus gezet wordt op regulier onderwijs. De Dorpsschool wordt opnieuw uitgevonden, de talenten van de toekomst maken al vroeg kennis met hun (ondernemende) omgeving. In St. Jacobiparochie en Wijnaldum leren de kinderen bijvoorbeeld koken van een dorpsgenote. Uit andere dorpen kennen we voorbeelden waar ondernemers hun vraagstukken delen met kinderen, waar de lesstof tot leven komt. In de eerste jaren onderzoeken we hoe we de praktische plus kunnen zetten, eventueel eerst naschools. De Dorpscampus, de school als een multifunctionele plek in de wijk of het dorp waar jong en oud leert en ontmoet. Daar is een regelluwe periode voor nodig, geen dreigende sluiting binnen twee jaar. Met de uitkomsten en opgedane ervaringen kunnen we samen met het Ministerie van OC&W en alle andere stakeholders leren hoe we goed en aantrekkelijk onderwijs dichtbij kunnen blijven organiseren.

Programmaonderdeel 2.1 VAN LEEGSTAND NAAR LEEFBAARHEID

Outcome
Tijdens de vergrijzingsgolf én daarna zijn er voldoende, betaalbare en passende woningen beschikbaar voor huidige en nieuwe doelgroepen. Dat betekent een opwaardering en flexibele invulling voor bestaande en nieuwe woningen.

Projecten
Vanuit de Regio Deal willen we wooninitiatieven faciliteren door het beschikbaar stellen van experts op het gebied van de dorpsontwikkelingsmethode (DOM). DOM is een samenwerkingsmethode die dorpen, wijken en gemeente in staat stelt gelijkwaardig, structureel en effectief te bouwen aan leefgeluk. Om de flexibiliteit te waarborgen is het van belang uit te bereiden met woningen die geschikt zijn voor meerdere doelgroepen. Bewoners komen steeds vaker met plannen om zelf woningen aan te passen of te creëren. Denk bijvoorbeeld aan het opsplitsen van woningen, creëren van mantelzorgwoningen en woningaanpassingen die de zorgvraag uitstellen. Met de Regio Deal kunnen we wooninitiatieven faciliteren met de DOM én in samenwerking met het Rijk zorgen voor een regelluwe zone waar experimentele woonprojecten de ruimte en support krijgen. Voorbeelden hiervan staan benoemd bij hoofdstuk 5, niet-financiële ondersteuning vanuit het Rijk.

Programmaonderdeel 2.2 VAN ONHOUDBARE ZORG NAAR POSITIEVE GEZONDHEID

Outcome
We dempen de grote arbeidstekorten in zorg en welzijn door focus op positieve gezondheid. Enerzijds sturen we daarmee op minder zorgvragen van de ouder wordende bewoner, anderzijds realiseren we minder verzuim door in te zetten op veerkrachtige en gezonde medewerkers.

Input - projecten
Een reeds goed werkend voorbeeld hebben we gerealiseerd in St.- Jacobiparochie, met netwerkcentrum De Opstap en in Harlingen met Nieuw-Zuid: dat zijn laagdrempelige ontmoetingsplekken met als doel het bevorderen van participatie en het terugdringen van uitsluiting van kwetsbare mensen. Nevendoel daarbij is het terugdringen van de zorgkosten en bevorderen gezondheid (dit wordt in De Opstap ook onderzocht). Met de Regio Deal willen we een bijdrage leveren aan het ontwikkelen van een reproduceerbare aanpak in Nederland, monitoring van de methode én het realiseren van nieuwe ontmoetingsplekken in Noardwest-Fryslân.

Om met het grootschalige personeelstekort in de zorg om te gaan moeten er veranderingen worden doorgevoerd. Voor een toekomstbestendige arbeidsmarkt moet de mens centraal worden gesteld, niet de kwaal. De benadering vanuit de positieve gezondheid kijkt met een brede blik naar gezondheid. Een Bloeizone is een gebied waarin inwoners samen zorgen voor een omgeving waar mensen langer in goede gezondheid kunnen blijven wonen. In deze regio bestaan de volgende Bloeizone-initiatieven: Wergea (Leeuwarden), Ameland (gemeente Ameland), Grou 2030 (gemeente Leeuwarden), 058 SamenSterk (gemeente Leeuwarden) en Franeker (gemeente Waadhoeke). De ondersteuning vanuit de provincie loopt in het najaar van 2022 af. Vanuit de Regio Deal willen we graag aan de slag om meer bloeizones te creëren in Noardwest-Fryslân.

Programmaonderdeel 2.3 VAN ONDERMIJNING NAAR VEILIGE LEEFOMGEVING

Outcome
We hebben met elkaar duidelijk wat de zwakke plekken zijn in onze fysieke en sociale leefomgeving en hebben daar doorlopende samenwerking op in de vorm van voorlichting, preventieve acties en handhaving.

Input - projecten
De Friese overheden werken steeds meer samen in de aanpak van ondermijning. Uit reeds gedane onderzoeken blijkt dat er specifieke thema's zijn te benoemen voor Noardwest-Fryslân, zoals bijvoorbeeld de aanpak rondom de havens en het buitengebied. Deze aanpak vraagt -naast gedegen onderzoek- een concrete aanpak van de betrokken gemeenten, waarmee daadkrachtig wordt opgetreden. Dit verhoogt de leefbaarheid en het veiligheidsgevoel in de regio. De gemeenten Harlingen, Leeuwarden en Waadhoeke gaan onderzoeken op welke wijze zij hierin gezamenlijk kunnen optrekken om een efficiënte en effectieve aanpak te creëren. Specialisten op dit gebied zijn schaars, met de Regio Deal kunnen we investeren in kennis en een blijvend lerende organisatie in de regio en in samenwerking met andere regio's, zoals Harlingen ook al met andere (Waddenzee)havens doet.

Programmalijn 3 Natuurlijk in balans

Streefbeeld
De hele wereld kende al de Eigenheimers en Bildstars uit onze regio. Binnen een aantal jaar kent men ook de opbrengsten van onze kennisprogramma's over een gezonde bodem, biologische landbouw, scenario's voor verzilting en robuust waterbeheer. Samen met de Dairy Campus, Wetterskip Fryslân, de Academie van Franeker, de Watercampus, collectieven van betrokken agrariërs en innovatieve pilotprojecten komen we tot duurzame en houdbare business cases. Het lukt ons het om water als ordenend principe in onze regio te laten fungeren en realiseren daarmee een aantrekkelijk, veilig en gezond woon - en vestigingsklimaat. Herkenbaar landschap, behoud van rust, ruimte en groen zijn essentiële factoren als het gaat om kwaliteit van leven en brede welvaart in onze regio.

Dit doen we met een heleboel energie: lokaal opgewekt, lokaal ingezet. We bereiken op de lange termijn een landschap waarbij inwoners en ondernemers met elkaar lokale grids inrichten en op slimme manieren vraag en aanbod organiseren.

De Regio Deal draagt bij aan een goed gesmede landschaps-alliantie in de hele mienskip: Een vruchtbare humuslaag van betrokkenen, waarin projecten en programma's van het Nationaal Programma Landelijk Gebied en Klimaatfonds goed kunnen landen. Onderzoek, ontmoetingen, het delen van kennis en het formuleren van collectieve doelen zijn essentieel voor het gedragen kunnen uitvoeren van een lokale, regionale, nationale en internationale agenda.

Programmaonderdeel 3.1 LANDSCHAP, LANDBOUW EN WATER

Outcome
Binnen enkele jaren willen we kennis en netwerkstructuren hebben ontwikkeld waarmee agrariërs en andere ondernemers die werken met land en water kunnen leren, innoveren en valideren. Met elkaar werken ze aan bestendige business cases en een vestigingsklimaat waarin men elkaar weet te vinden om kennis te delen en toe te passen. Daarnaast willen we structurele ontmoetingen en sessies organiseren die breder zijn en waarbij inwoners van jong tot oud betrokken worden. Hiermee realiseren we draagvlak en begrip op gespannen dossiers zoals stikstof en een collectief verlangen en verhaal over wat we willen met onze omgeving.

Input - projecten
In Noardwest-Fryslân gaan we aan de slag met een grote pilot op het gebied van biologische landbouw, waarbij we schone reststromen op het eigen erf en streekgebonden hergebruiken. We sluiten de kringlopen en openen hiermee de blik op duurzaam ondernemen, ook voor andere regio's. Geen afval maar grondstof, daar gaan we voor. De Regio Deal kan in dit project voor een enorme versnelling zorgen. Waar de bestemde subsidies vooral voor boeren individueel zijn, kan de Regio Deal dit collectieve project mogelijk maken. De bestaande projecten op het gebied van verzilting brengen we graag verder van meten naar handelingsperspectief.
We zien nu veel spanning aan de keukentafel en polarisatie op het thema landbouw / grondgebruik en geloven dat juist de ontmoeting en het betrekken van de leefomgeving bij deze grote vraagstukken, het draagvlak en

oplossend vermogen kan vergroten. De Regio Deal draagt bij aan ontmoeting, samenhang en ook het collectief verlangen bij (agrarische) ondernemers en inwoners om gezamenlijk aan perspectief te werken.

Programmaonderdeel 3.2 ENERGIELANDSCHAP

Outcome
In de energieopgave kan Noardwest-Fryslân het toonbeeld worden van een integrale aanpak in perifeer gebied. We zijn uniek in onze energie - en warmteopgave, gezien onze relatie tot ons bijzondere landschap en gaan voor een lokaal grid waarbij we met alle inwoners verantwoordelijkheid nemen voor minimaal verbruik en daarmee ook minimale impact op onze omgeving. Met de revenuen van dit lokale grid financieren collectieve voorzieningen ten behoeve van de brede welvaart.

Input - projecten
Met overheden en stakeholders in Waadhoeke en Harlingen zijn we begonnen om te onderzoeken waar en op welke manier we het meest logisch , duurzaam en met de mienskip kunnen werken aan een zogeheten Energielandschap: een centrale plek waar collectief energie wordt opgewekt en gebruikt door de omgeving. Een multifunctionele locatie, waar letterlijk en figuurlijk energie te vinden is. Een *útspanning* (pleisterplaats) waar toeristen én hun elektrisch vervoer kunnen opladen en kinderen alles leren over een groene economie en hun impact daarop. Het technische grid kan worden opgebracht door gelden die specifiek voor de energietransitie zijn. De Regio Deal kan juist een geweldige impact hebben op het sociale grid: het bouwen van een community met ondernemers, inwoners en overheden die met elkaar zorgen voor een landschap dat rendeert voor de omgeving.

4. REGIONALE SAMENWERKING

De Regio Deal betekent in onze regio dat we nieuwe en extra stappen maken vanuit bestaande ambities en samenwerkingen, we komen van onze terp. Daarbij doen we samen met het Rijk inzichten en ervaringen op. De regionale opgaven en het na te streven toekomstbeeld is in de afgelopen jaren tot stand gekomen in een dialoog tussen verschillende partijen. Naast bestuurders en beleidsmakers hebben vertegenwoordigers van het regionale bedrijfsleven en de kennisinstellingen hierin een rol gespeeld. Alle overheden nemen gelijkwaardig deel. Er is een algemene begeleidingsgroep gevormd voor de algemene coördinatie.

Rolverdeling:
*Waadhoeke is beoogd bestuurlijk trekker en cassier
*Alle overheden zijn gelijkwaardig verantwoordelijk
*Alle overheden mandateren Waadhoeke om na overeenstemming in de stuurgroep de benodigde gelden te verstrekken aan de in de voorstellen/het voorstel genoemde projecten.

De betrokkenheid van de overige partners wordt geborgd binnen de pijler waar ze zitten, vergelijkbaar met het huidige programmateam voor het Actieplan Economie. Dit programmateam blijft bestaan binnen de Regio Deal en zal de economische projecten onder zijn hoede nemen. Voor de overige onderdelen wordt een vergelijkbare constructie gemaakt, dan wel met klankbordgroepen gewerkt die bij aanvang, uitvoering en afronding van de projecten betrokken blijven en inspraak hebben op wat er gebeurt.

Daarbij willen de vragende partijen in ieder geval de ‘triple helix’ samenwerking voortzetten en verder uitbouwen. Projecten worden weliswaar voor het merendeel door de overheden op weg gebracht, maar er moet voldoende ruimte zitten voor initiatieven en deelname vanuit de maatschappij. De expertise van het Rijk wordt graag gebruikt om, bij de concretisering van het programma, tot de juiste *governance* te komen. Daarbij wordt gestreefd naar structuren die passen bij de fase waarin de regiovorming zich bevindt. Bovendien moet de sturing van het programma zo worden ingericht, dat het lerende vermogen van de regio wordt ondersteund. Integraal werken aan de regionale opgaven vraagt om nieuwe kennis en vaardigheden, die mede door middel van de Regio Deal kan worden uitgebreid. Daarbij zullen we actief de verbinding zoeken met andere Regio Deal gebieden en ook willen verkennen of grensoverschrijdende samenwerking met Duitsland (middels de samenwerkingsagenda Eems Dollard Regio) daarbij van betekenis kan zijn. Het Fries Sociaal Planbureau zal betrokken worden om een lerende evaluatie te begeleiden en te voeden met onafhankelijke analyse. In de sturing van het programma zullen voldoende ‘eilanden van reflectie’ worden ingebouwd, op basis waarvan geleerd en eventueel tussentijds bijgestuurd kan worden.

Samenwerking met het Rijk

Op welke niet-financiële manier kan het Rijk de Regio Deal van Noardwest-Fryslân verder brengen? Onze regio is een voorbeeld van een perifere grensregio. Gemiddelde regels en principes passen niet altijd bij de specifieke opgaven die we willen aanpakken. Daarom willen we graag als regelluwe zone laten zien hoe we brede welvaart juist in een perifeer en versnipperd gebied binnen handbereik houden. Dat betekent dat we met het Rijk graag maatwerk willen leveren op bepaalde regels en / of wetmatigheden, onder andere op de instandhoudingsnormen van de leerlingaantallen in het basisonderwijs. Daarbij moeten de eigendomsregels omtrent onderwijsgebouwen in de onderwijswetgeving duidelijker als er meer functies dan enkel onderwijs in komen. Het vraagt ook een expliciete beschrijving van de rol van de gemeente hierin. Andere regels die in dit gebied niet goed werken zijn de vercommercialisering van de kinderopvang en peuterspeelzaalwerk, evenals de regels voor woningbouwcorporaties over nieuwbouw, renovatie en de bijdragen aan voorzieningen.Ook de regels voor zorgverzekeraars binnen de thuiszorg en wijkverpleging, met name daar waar met gemeenten een investering moet worden gepleegd. Verzekeraars mogen eigenlijk alleen maar zorg inkopen met dat geld, maar geen basisstructuur aanbrengen. Dat is vooral onhandig als we combinaties willen maken. Verzekeraars hebben echter wel wettelijke opdrachten om zorg te garanderen, maar de investeringsregels staan in de weg om hier wat mee te kunnen doen.

De opgaven in dit gebied zijn onderling nauw verweven en zijn ook verweven met landelijke opgaven waar eigenstandige agenda's voor worden ontwikkeld, zoals Wonen, Energietransitie, Circulaire Economie en Landbouw. Brede Welvaart in Noardwest-Fryslân is voor een groot deel afhankelijk van wat er binnen deze eigenstandige agenda's wordt geambieerd en landelijke aan instrumenten wordt ontwikkeld. Om de in deze aanvraag genoemde doelstellingen beter en sneller te bereiken is afstemming tussen de Regio Deal en de eigenstandige agenda's gewenst, zo niet vereist. We zetten erop in om met de Regio Deal extra impulsen te geven aan de grote landelijke opgaven in dit gebied.

5. FINANCIERING

De gevraagde bijdrage van het Rijk in de Regio Deal zal 20 miljoen euro zijn. De regio zelf zal daarbij ook 20 miljoen bijdragen. Hoofdregel voor de projecten die we binnen de Regio Deal willen starten en/of de projecten die we met de Regio Deal een grote plus kunnen geven, is dat ze het kenmerk hebben van een incidentele investering met een structurele impact. Dit betekent dat we vooral investeren in het verbeteren van de sociale netwerken en economische veerkracht van dit gebied. De Regio Deal zal een impuls moeten geven door enkele precisie-interventies te plegen. Ook hier geldt dat we in de breedte van de opgave meer kunnen als we overige Rijksmiddelen (o.a. Volkshuisvestingsfonds, Klimaatfonds, Transitiegelden Landbouw) mogen koppelen aan de Regio Deal.

Met de Regio Deal zorgen we voor een impuls van de transformatie van het woningaanbod, het zorgaanbod en onderwijsaanbod en de inrichting van energielandschap en duurzame bedrijfslocaties. Zoveel als mogelijk willen we dus structurele uitgaven met deze middelen voorkomen. Daar waar ze wel nodig zijn, wordt gedurende de looptijd van de Regio Deal binnen de eigen begroting van de deelnemers de financiële ruimte gemaakt om de uitgave voort te zetten. De Regio Deal biedt dan de mogelijkheid om de ruimte te geven aan de regio om een nieuwe werkwijze in te zetten die een bestaande gaat vervangen. Op dit moment brengen we in kaart welke investeringen de komende periode op stapel staan, of die we nu al in het gebied inzetten.